

Александар Р. Крстић*

Историјски институт
Београд

О првом помену манастира Раковице

* aleksandar.krstic@ib.ac.rs
* albited@gmail.com

Апстракт: У раду је оспорена тврдња која се наводи у ранијој литератури да се најстарији помен манастира Раковице налази у путопису Феликса Петанчића из 1502. године. Она се заснивала на нетачној преписивању Петра Матковића из 1879. године да је Петанчићев *Ravanicense monasterium*, односно манастир Раваница, погрешно транскрибован уместо *Racauicense monasterium*. Петанчић је заправо присвојио пракаџић из осамдесетих година XV века уљинског бискупа Мартина Сегона из Новог Брда о путевима којима би се могао извршити напад на Османлије на Балканском полуострву. Стога, као први поуздан помен манастира Раковице остварује попис Смедеревског санџака из 1560. године, када је овај манастир уписан уз село Врчин у Авалској нахији. У раду је овај податак разматран у светлу предања о пресељењу манастира, али и уз уважавање резултата археолошких истраживања локалитета Стари манастир код села Раковица, током којих нису откривени остаци манастирског комплекса. Изнети су аргументи у прилог тезе да је „Радул војвода“, који се у повељи Константина Бранковану из 1701. године помиње као оснивач манастира Раковице, највероватније био Радул IV (1496–1508), а не Радул I (око 1374/77 – око 1383). Он је вероватно обновио заустављени манастир на самој граници између угарског Београда и османске територије. На крају, закључује се да су повољни услови за наставак православног манастира на таквом месту постојали једино током српске владавине Београдом, за време краља Драгутина (1284–1316) или, вероватније, за време деспота Стефана Лазаревића (1404–1427).

Кључне речи: Манастир Раковица, Београд, Феликс Петанчић, Мартин Сегон, војвода Радул I, војвода Радул IV, кнез Лазар, краљ Стефан Драгутин, деспот Стефан Лазаревић, Смедеревски санџак

Abstract: The paper disputes the claim stated in the earlier literature that the oldest mention of Rakovica monastery may be found in the travelogue of Felix Petančić from 1502. It was based on an incorrect assumption of Petar Matković from 1879 that Petančić's *Ravanicense monasterium*, that is, Ravanica monastery, was wrongly transcribed instead of *Racauicense monasterium*. As a matter of fact, Petančić actually appropriated the treatise of the Bishop of Ulcinj, Martin Segon from Novi Brdo, on the roads that could be used in order to attack the Ottomans on the Balkan Peninsula from the 1480's. Therefore, the first reliable mention of the Monastery of Rakovica remains the census of the Sanjak of Smederevo from 1560, when this monastery was inscribed next to the village of Vrčin in the Nahiye of Avala. The paper considers this information in the light of the tradition about the relocation of the monastery, but also having in mind the results of the archaeological surveys of the Stari manastir [Old monastery] site near the village of Rakovica during which no remains of a monastery complex were discovered. Arguments have been presented in support of the thesis that "Radul the Voivode," mentioned in the 1701 charter of Constantin Brâncoveanu as the founder of the Monastery of Rakovica, was most likely Radu IV (1496–1508) and not Radu I (c. 1374/77 – c. 1383). He probably rebuilt a deserted monastery at the very border between Hungarian Belgrade and the Ottoman territory. In the end, it is concluded that the favourable conditions for the founding of an Orthodox monastery in such a place existed only during the Serbian rule in Belgrade, at the time of the reign of King Dragutin (1284–1316) or, more likely, during the reign of Despot Stefan Lazarević (1404–1427).

Key words: Rakovica Monastery, Belgrade, Felix Petančić, Martin Segon, Voivode Radu I, Voivode Radu IV, Prince Lazar, King Stefan Dragutin, Despot Stefan Lazarević, Sanjak of Smederevo

¹ За резултате ранијих архитектонских проучавања манастирске цркве в. Кораћ 1956: 142–144; Стојковић 1966: 55; Вујовић 1973: 267–268.

² Поповић М. 2017: 19.

³ О томе в. Кашић 1970: 24–82; Вујовић 1973: 258–282; Божовић 2010: 4–6.

⁴ Кашић 1970: 15, 17, 18; Вујовић 1973: 257; Симић, Јанковић, 2009: 319; Божовић 2010: 3; Поповић М. 2017: 19. Позивајући се на радове Драгутина Книвалда о Петанчићу, Марко Недељковић је правилно указао на то да ово дело није путопис, него приказ путева на Балканском полуострву с јасним војностратегијским циљем. Иако је Недељковић зато био опрезан према изворној вредности овог списка, ни он није оспоравао да се у њему помиње манастир Раковица, уп. Недељковић 1985: 158–159.

⁵ Matković 1879: 126–128.

⁶ Petančić 1522. За каснија издања в. Matković 1879: 115–118.

⁷ Petančić 1522: 7.

О ктитору, времену и првобитном месту подизања манастира Раковице у Београду већ дуго постоје различита мишљења у стручној литератури. То је последица малобројности и оскудности сачуваних писаних историјских извора, који остављају могућности за различита тумачења, и чињенице да раковичка црква и читав манастирски комплекс нису темељно археолошки испитани.¹ Заиста је штета што у Раковици још увек нису спроведена археолошка истраживања, имајући у виду да је реч о једином позносредњовековном духовном средишту на простору Београда које је успело да очува континуитет свог постојања до наших дана,² као и значај манастира за потоњу историју српског народа и његовог главног града.³ Сходно томе, ни овај скромни прилог нема претензије да реши бројне дилеме везане за постанак и најранију прошлост манастира Раковице, већ му је циљ да укаже на једну заблуду која се већ дуго провлачи у литератури, а односи се на наводни најстарији помен манастира. Осим тога, размотрићемо и неке околности из историје средњовековног Београда и његове околине које могу бити од значаја када се размишља о времену настанка овог сакралног објекта.

У бројној стручној литератури наводи се да најстарији помен манастира Раковице потиче из путописа Феликса Петанчића написаног 1502, а објављеног 1522. године, где је забележен под именом *Racaucense monasterium*.⁴ Сви истраживачи који износе ову тврдњу позивају се на студију Петра Матковића из 1879. године, први из серије његових радова посвећених путописцима и путовањима по Балканском полуострву у XVI веку.⁵ Поменути аутори, међутим, нису имали непосредан увид у овај извор, под насловом *Књижица о њушевица према Турској (De itineribus in Turciam libellus)*, објављену под именом Феликса Петанчића.⁶ Ипак, као већи методолошки пропуст чини се то што је једна Матковићева претпоставка, односно његово тумачење овог извора узето као непобитна чињеница и што се тврдило и тврди да у извору пише оно што у њему никако не стоји.

Наиме, поменути спис описује пут од Београда до Мораве код Крушевца на следећи начин: „Patet enim ex Belgrado ad limites Mysiae et Dardanorum CCLXXX millibus passuum progrediens circa Ostermicae oppidum et Ravanicense monasterium adducit primo ad Moravam, olim Moschium dictum, ad latus arcis Cruscevae fluentem, quandoque imbrium exundatione invadabilem.“⁷ Матковић је закључио да постоје две могућности за идентификацију топонима поменутих у овом одломку поред трасе пута, која је, како наводи, ишла од Београда преко Мокрог Луга, Болеча, Смедеревске Паланке, Баточине и Јагодине до Крушевца. Једна могућност би била да је реч о граду Островици на Руднику и манастиру Раваници, док би друга, по њему вероватнија, била да су у питању Остружница поред Саве и манастир Раковица код Београда. Матковић је констатовао да прво тумачење „ne bi bilo sasvime nemoguće, buduć Petančić i drugdje označujući smjer puta, ne uzimlje svagdje najbliža mjesta između kojih prolazi put bud na svojem početku, bud na daljem tieku.“ Ипак, сматрао је да то тумачење није вероватно, јер аутор списка

⁸ Matković 1879: 126, 127–128. Д. Кашић је ову Матковићеву претпоставку о штампарској грешци у издању из 1522. претворио у неспорну чињеницу, уп. Кашић 1970: 15, нап. 35.

⁹ О Руднику и Островици в. Петровић 2018: 179–181, 186–191, с ранијом литературом, као и радове у зборнику Мишић, Радичевић, Шуица 2018.

¹⁰ О манастиру Раваница в. Раваница 1981; Беловић 1999.

¹¹ Pertusi 1970: 465–552; Pertusi 1981.

¹² О Петанчићу в. Kniewald 1961, с ранијом литературом; Krmpotić 1975: 297–304; Ракова 2014: 241–250. Уп. Miličić 2013: 155–168, којој су остали непознати право порекло и ауторство списа *Књижница о ђуџевима ђрема Турској*.

¹³ Pertusi 1981: 90; Синдик, Томовић 1996: 223, превод на српски језик на стр. 245 гласи: „Други доњи пут је врло лаког прилаза. Простире се наиме, од Београда до границе Мезије и Дарданаца, 280 хиљада корака, идући до града Островице и манастира Раванице, води прво до Мораве, некада Москије назване, која тече поред тврђаве Крушевца, која је понекад непрелазна због изливања киша...“

¹⁴ Сматрајући Сегоново излагање прецизнијим него што оно јесте и претпостављајући да је он описивао пут од Београда до Крушевца који је ишао преко Рудника и Крагујевца, Пертуси је закључио да *Ravanicense monasterium* не може бити манастир Раваница, већ је покушао да га идентификује са манастиром Каленићем, уп. Pertusi 1981: 194–195. Међутим, за такву идентификацију нема основа. Сегоно је могао бити непрецизан, могао је помешати два путна правца (преко Крагујевца и долином Велике Мораве), или је врло концизно описао пут који је од Рудника ишао ка долини Велике Мораве, излазећи на једну трасу Цариградског друма код Баточине. Пошто би се прошло Равно (садашња Ђуприја), у чијој близини је манастир Раваница, а затим и Параћин, могло се поново скренути са Цариградског друма ка Сталаћу и доћи до Крушевца. За путне правце између Београда и Крушевца коришћене у позном средњем веку в. Крстић 2016: 121–122, 135–141. Уп. такође Бошковић 1956: 110–111; Шкриванић 1974, карте између стр. 96–97.

нигде другде не наводи места која су толико удаљена од трасе пута. Други разлог за претпоставку да је *Ravanicense monasterium* у издању Петанчићевог текста из 1522. године заправо штампарска грешка нашао је у неким каснијим издањима овог списа из друге половине XVI и с почетка XVII века, у којима стоји *Racanicense monasterium*, „која је вјероватно постала од *Rakovice (Racouicense)*“.⁸

Дакле, као што се из наведеног види, код Петанчића није поменут никакав *Racauicense monasterium*, него је Матковићева претпоставка да би то могла бити правилна транскрипција назива који је у првом издању списа јасно написан као *Ravanicense monasterium*. Имајући у виду значај који су Рудник и град Островица имали у средњем веку и првом периоду османске владавине,⁹ као и велико поштовање које је уживала задужбина и гробна црква Светог кнеза Лазара,¹⁰ сматрамо да је већ на основу тога сасвим очигледно колико је Матковићева претпоставка неодржива. Другим речима, да би и без других аргумената било јасно да овај спис као једина два топонима између Београда и Крушевца помиње тврђаву Островицу и утврђени манастир Раваницу, а не село поред Саве и мали манастир код Београда. Зато се чини чудним што су бројни истраживачи прошлости манастира Раковице претворили Матковићеву комбинацију у неспорни изворни податак о најстаријем помену овог духовног средишта код Београда.

Међутим, скоро сто година након Матковићеве студије откривен је прави аутор списа о путевима у Турску објављеног под Петанчићевим именом и дефинитивно разрешена његова природа и сврха настанка.¹¹ Наиме, дубровачки и угарски дипломата, хуманиста и сликар Феликс Петанчић¹² заправо је преузео спис из осамдесетих година XV улцињског бискупа Мартина Сегона из Новог Брда века о путевима којима би се могао извршити крсташки напад на Османлије на Балканском полуострву. Није, дакле, у питању путопис настао током Петанчићевих дипломатских мисија или после њих, него један географски трактат написан у војне сврхе, који наводи главне путне правце, реке, планине, најважнија насеља, рударске области, фортификације и (утврђене) манастире. Критичко издање Сегоновог и Петанчићевог текста са обимном студијом и коментарима приредио је Агостино Пертуси 1981. године, док су латински текст Сегоновог трактата са српским преводом објавили Душан Синдик и Гордана Томовић петнаест година касније. Напред цитирани одломак код Мартина Сегона гласи скоро истоветно, с том разликом што је назив града Островице транскрибован тачније него у издању објављеном под Петанчићевим именом (*Ostervizae oppidum*). Манастир Раваница је код Сегона написан на исти начин као и код Петанчића – *Ravanicense monasterium*.¹³ Имајући на уму природу овог списа, околност да је настао на основу општих географских знања бискупа Мартина Сегона о Балканском полуострву и језгровитост његовог излагања могу се разумети одређене непрецизности у његовом тексту, које су збуњивале како П. Матковића, тако и А. Пертусија.¹⁴ У сваком случају, за тему овог прилога је битно да се код Мартина Сегона, а самим тим

¹⁵ Шабановић 1964: 567; Вујовић 1973: 257; Поповић М. 2017: 19, 36–37.

¹⁶ Шабановић 1964: 68, 209–210, 351, 495.

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi İstanbul, *Tapu Tahrir Defterleri* 517, 352, 408. За ове податке дугујем велику захвалност колеги Александру Јаковљевићу из Историјског института. Зиројевић 1984: 174 наводи да је у време владавине Мурата III (1574–1595) приход од дажбина опао на 200 акчи. У то време у манастиру Раковици живела су двојица монаха. Ауторка иначе није поменула у којој нахији је манастир уписан у дефтеру из 1572. године, као ни у оном из времена Мурата III. Зато нам је непознато да ли се у том, ближе недатираним дефтеру манастир Раковица и даље уписује у Авалској нахији уз село Врчин, или постоји нека друга одредница која би могла да укаже на његов положај.

¹⁸ Шабановић 1964: 567, нап. 17.

¹⁹ Зиројевић 1984: 174.

²⁰ Милићевић 1867: 16–17; Рувим 1909: 7.

²¹ Кашић 1970: 21–23. Село Раковица из турских пописа XVI века одговара истоименом селу на авалском путу, тачније локалитету Селиште у горњем току Раковичке реке, удаљеном око километар од садашњег насеља. Данашње београдско насеље Раковица развило се од насеобине настале на манастирском имању, која се почетком XIX века бележи као село Раковички Прњавор, уп. Новаковић 1985: 114–121.

²² У попису из 1560. године убележен је манастир Превелика код села Сухи Железник, које одговара садашњем београдском насељу Железник. На другом месту у истом дефтеру уписан је још један манастир с именом Превелика, уз напомену да припада Београду, уп. Шабановић 1964: 506, 528. Није сасвим јасно да ли је реч о двама истоименим манастирима, или је, вероватније, исти манастир два пута убележен у дефтер. Манастир Превелика код Сухог Железника може се идентификовати с локалитетом Манастирине у Железнику, на коме су још почетком XIX века били видљиви остаци црквене грађевине, в. Богић 1866: 192; Николић 1903: 991; Вујовић 1973: 143–144; Зиројевић 1984: 168; Поповић М. 2017: 21, 36.

ни код Феликса Петанчића, не помиње манастир Раковица код Београда него манастир Раваница.

Дакле, пошто смо утврдили да први сигуран помен манастира Раковице не потиче из 1502. године, како се дуго погрешно сматрало, остаје да је ова монашка обитељ у сачуваним историјским изворима први пут забележена у опширном дефтеру Смедеревског санцака из 1560. године. У том османском попису наведено је да се манастир Раковица налази код села Хрчина (садашњег Врчина) у Авалској нахији и да су на име дажбина од житарица, винове лозе и кошница од манастира годишње узимане 393 акче. У дефтер није унето име ниједног монаха, што отвара питање да ли их је тада у манастиру уопште било или су манастирско имање обрађивали житељи Хрчина.¹⁵ С друге стране, у четири пописа Смедеревског санцака настала између 1528. и 1560. године уписано је и село Раковица у Београдској нахији, али уз њега никада није убележен ниједан манастир.¹⁶ У наредном дефтеру из 1572. године за манастир Раковицу се поново каже да припада Авалској нахији, и поново је уписан иза села Хрчин. И даље је био без становника, а приход остварен од манастирског имања остао је исти као 1560. године – 393 акче. Као и у ранијим дефтерима, и 1572. године село Раковица је пописано у Београдској нахији, без манастира.¹⁷ Због тога је Хазим Шабановић изнео мишљење да је манастир Раковица првобитно био подигнут на локалитету Црквиште (или Црквине) у Врчину,¹⁸ док је Олга Зиројевић поставила питање да ли се ради о два манастира истог имена или о каснијем пресељењу манастира из атара Врчина на садашњу локацију.¹⁹

Ово питање добија на тежини ако се има у виду познато предање, забележено још средином XIX века, да се манастир Раковица није одувек налазио на својој садашњој локацији, већ да је због турског насиља и разарања тамо пресељен са свог првобитног места у атару села Раковице у данашњој београдској општини Вождовац. Раковички архимандрит Рувим почетком XX века није прихватао ово предање, сматрајући да се код села Раковица налазио „мали манастирчић“, односно метох манастира Раковице.²⁰ С друге стране, Душан Кашић је тврдио да је крајем XVI века манастир пресељен са првобитне локације више села Раковице на садашње место, где се до тада налазио његов метох, манастир Превелика. Овај црквени историчар је притом сувише слободно интерпретирао податак из османског пописа у прилог својој тези, стављајући знак једнакости између манастира лоцираног у дефтеру код села Врчина и претпостављеног манастира више села Раковице, иако је село Раковица прилично удаљено од Врчина (десетак километара ваздушном линијом).²¹ Као што је напред наведено, село Раковица се у османским пописима из XVI века бележи у Београдској, а истоимени манастир у Авалској нахији. Осим тога, манастир Превелика се, по свему судећи, налазио у атару Железника.²²

Током 2007. и 2008. године спроведена су систематска археолошка истраживања вишеслојног локалитета који се традиционално повезивао са „старим“ манастиром Раковицом у истоименом селу. Тада су на овом локалитету откривени археолошки хоризонти неолита, средњег века (широко датован у

²³ Симић, Јанковић 2009: 319–330. Истраживачи овог локалитета су, додуше, оставили могућност да је камен за градњу три објекта најмлађег хоризонта (вероватно војне осматрачнице из времена аустро-турских ратова с краја XVII и из прве половине XVIII века) могао потицати са рушевина претпостављеног манастирског комплекса, али су истакли да је таква „претпоставка непоткрепљена археолошким подацима“, исто: 329–330.

²⁴ Константовано је да су познијим интервенцијама нарушене некадашње пропорције цркве. Док су ранији истраживачи, као Кораћ 1956: 143–144; Вујовић 1973: 267–268; Поповић, Ивановић 1997: 65, сматрали да је црква највероватније подигнута у периоду између обнове Пећке патријаршије (1557) и Велике сеобе (1690), Марко Поповић је био на становишту да је реч о средњовековној грађевини, уп. Поповић М. 2017: 19.

²⁵ Флора 1956: 72–74.

²⁶ Флора 1956: 79–80. За српско-влашке везе у време Радула IV в. Iorga 1922: 29–31; Turdeanu 1939: 148–157; Turdeanu 1985: 12; Mircea 1963: 385–387; Radojičić 1956: 18–21; Томин 2007: 25–46. За Лапушњу и њене ктиторе в. Кнежевић 1971: 35–54; Кнежевић 1986: 83–114; Цветковић 1997: 119–120.

²⁷ Његова владавина се у модерној румунској историографији датује различито, од око 1374/1375. или 1377/1378. до 1383. или 1384/1385. године, уп. Diaconescu 1998: 32, 34; Rezachevici 2001: 76; Ioniță, Kelemen, Simon 2017: 224, 225, 594, 603.

²⁸ Ови манастири су по традицији задужбине Светог Никодима Тисманског, уп. Милићевић 1867: 21, 37; Lăzărescu 1965: 258–259, 274–275; Turdeanu 1985: 27–29; Кашић 1970: 17–21. Према другом тумачењу, „Радулбег“ чије је име било записано у манастиру Манастирици није војвода Радул I, већ Радул IV Велики, који је помогао манастирску обнову крајем XV или почетком XVI века, уп. Кнежевић 1985: 161–166.

²⁹ Тако Подгорички летопис из 1738. године наводи да је једна неименована кћи српског владара била удата за војводу Радула, в. Stojanović 1881: 184; Стојановић 1927: 212. Уп. такође Прау 1774: 140.

³⁰ Изузетак би био Чедомил Мијатовић, који је сматрао да се Радул I оженио Лазаревом сестром и да су војводе Дан I и Мирча Велики били сестрићи кнеза Лазара, в. Мијатовић 1896: 30–36. О Лазаревим ћеркама и сестрама и њиховим браковима уп. Пурковић 1957; Михаљчић 2001: 75, 116–118, passim; Мрђеновић, Палавестра, Спасић 1991: 111–114; Шуица 2020.

³¹ У средњовековним влашким изворима као супруге војводе Радула I

период од XI до XVI века) са мањом некрополом, као и хоризонт XVII–XIX столећа, али нису пронађени било какви трагови манастирског комплекса.²³ Чини се да резултати ових археолошких истраживања у великој мери решавају дилему о постојању „старог“ манастира Раковице у истоименом селу, али је за коначан одговор на питање о првобитном положају овог духовног средишта потребно археолошки испитати и поменути локалитет Црквиште (Црквине) у Врчину, а пре свега цркву Светих арханђела Михаила и Гаврила манастира Раковице. За сада, може се рећи да архитектура овог једнобродног здања са основом у облику триконхоса и једном куполом над наосом, а другом, мањом, над накнадно призиданом припратом, има стилске одлике моравског градитељства.²⁴

Надамо се да ће будућа археолошка истраживања допринети коначном решавању питања времена настанка манастира Раковице и његовог ктитора. Ипак, сматрамо да се и у садашњем тренутку могу дати неки одговори на ова питања, или се бар може указати које су тезе вероватније од других. Као што је већ добро познато, влашки владар Константин Бранковану (1688–1714) издао је 1701. године повељу манастиру Раковици „изнад тврђаве Београда, у турском пределу, који је сазидан и из свог темеља подигнут од стране доброг хришћанина, почившег Радула војводе, који је протеклих година био владар ове земље“, дарујући овој монашкој обитељи сто великих комада соли годишње.²⁵ Издавач те повеље, Раду Флора, закључио је да је ктитор манастира Раковице највероватније војвода Радул IV Велики (1496–1508), који је основао не само бројне манастире у Влашкој и организовао нову епископију у Бузау, већ је подизао и манастире изван граница своје државе, као што је то био случај с манастиром Лапушња под планином Ртањ у источној Србији (1501). Осим тога, Флора је указао на то да је Радул IV доводио у своју земљу српске духовнике, попут цетињског штампара Макарија и бившег деспота Максима Бранковића, кога је поставио за митрополита Влашке.²⁶ С друге стране, Душан Кашић је сматрао да ктитора Раковице треба тражити у влашком војводи Радулу I.²⁷ Према Кашићу, војвода Радул I је не само одржавао добре односе са кнезом Лазаром, већ му је наводно био и зет, пошто се 1381. оженио нећаком или сестром српског владара. Осим тога, његову владавину у Влашкој карактерише и значајна ктиторска активност, а Кашић, ослањајући се на народно предање и писање Милана Ђ. Милићевића, сматра да је Радул I помагао изградњу манастира Вратне код Брзе Паланке и Манастирице на планини Мироч.²⁸

О породичним везама кнеза Лазара и војводе Радула I нема савремених извора, већ их помињу поједини знатно познији текстови, настали у XVIII веку.²⁹ Српска историографија их стога не сматра веродостојним и није им поклонила пажњу,³⁰ док се у радовима румунских историчара од XIX века па до наших дана могу наћи различита тумачења о брачним и политичким односима војводе Радула I и његовог сина Дана I са српском кнежевском кућом.³¹ Док породично повезивање Хребелановића и Басараба остаје на нивоу спекулација, о блиским односима између суседних владара може се закључи-

јављају се Ана и Калинихија. Kogălniceanu 1927: 87 сматра да је Калинихија била кћи кнеза Лазара, а такву могућност наводи и Turdeanu 1939: 144. Илије Барбулеску, на кога се позива Кашић, помиње да се војвода Радул I оженио ћерком или унуком „српскога цара Лазара“, в. Барбулеску 1908: 95, односно ћерком или нећаком овог српског владара, в. Bărbulescu 1912: 203, док Iorga 1922: 23 опрезно помиње вест српског летописа о српско-влашкој династичкој вези. На основу истог извора, Rezachevici 1998: 374 сматра да је Ана била Лазарева ћерка. Да је Радул I вероватно био ожењен ћерком кнеза Лазара, и то 1367. или 1370. године, такође сматрају Ioniță, Kelemen, Simon 2017: 229, 396, 466, 549, 605, 617–618, п. 886, 660. Овом приликом нећемо се освртати на друге закључке аутора ове обимне монографије везане за српско-румунске односе у средњем веку. С друге стране, у покушају да усклади вести различитих извора, Б. П. Хаждеу је још крајем XIX века закључио да је, у ствари, Радулов син Дан I био ожењен Лазаревом унуком, ћерком Вука и Маре Бранковић, в. Hasdeu 1898: CCXLIII–CCL. Ова тврдња је потом преузета од других аутора (нпр. Ștefulescu 1909: 81), док Hasan 2019: 49–51 сматра да је Дан I око 1379–1380. године ожењен Маријом, можда Лазаревом ћерком. Овај аутор верује да је прва жена Радуловог сина Мирче могла бити ћерка Вука Бранковића. Међутим, има и румунских историчара који не заступају тезу о брачним и политичким везама између кнеза Лазара и војводе Радула I, уп. Andreescu 1985: 359–360.

³² Веселиновић 2009: 187–188, 191–192, 196; Миљковић, Крстић 2007: 44–45, 56, 87, 102, 104, 107, 109, 111, 124, 128–130, 138 и карта између стр. 96–97. За ставове у румунској историографији о односима кнеза Лазара и војводе Радула и улози Светог Никодима Тисманског уп. Lăzărescu 1965: 258–259, 273–281; Coman 2013: 246–249; Hasan 2019: 49–50; Ioniță, Kelemen, Simon 2017: 125, 224, 535–536, 594, 604.

³³ Kogălniceanu 1927: 89–92; Kumorovitz 1983: 971, 978; Diaconescu 1998: 32–35; Engel 2001: 165–167. С друге стране, постоји и супротно тумачење, по коме је Радул I признао суверенитет Лајоша I по доласку на власт и да је сарађивао са угарском круном до краја живота, уп. Ioniță, Kelemen, Simon 2017: 225, 227–228, 595, 603–604.

³⁴ Додуше, после обнове угарске власти у Београду 1427. године, рудник и трг Рудишта код Рипња налазио се на деспотовој, касније турској територији, као и Гроцка и град Жрнов на Авали, в. Крстић 2018: 201.

³⁵ Fejér 1834: 543–544; Thwócz 1746: 242–245; Грујић 1939: 335–336; Engel 2001: 170–173; Антоновић 2006: 21–23; Крстић 2010: 76.

вати посредно. О њима у првом реду сведочи чињеница да је кнез Лазар даривао манастире Тисмену и Водицу земљопоседима у Браничеву. Ови манастири у Влашкој основани су трудом српског монаха Никодима уз ктиторство војвода Владислава I и Радула I.³² Ипак, то још увек не значи да је било и обрнуто, односно да је влашки војвода Радул I оснивао манастире у Србији. Што је за ову тему још важније, треба имати у виду да је у то време Београд са околином био под влашћу Угарске, с којом је војвода Радул I био у променљивим, па и непријатељским односима током своје владавине.³³ Ми данас не знамо докле се у то време тачно протезало градско подручје Београда, али је могуће да су све три претпостављене локације првобитног манастира Раковице – пре свега садашња, а можда и оне код села Раковице и Врчина – биле на угарској територији.³⁴

Током XIV века, а нарочито током владавине краља Лајоша (Људовика) I Великог (1342–1382) у Угарској је вођена снажна прозелитска католичка црквена политика, која је била повезана и са експанзионистичким акцијама према суседима. У Лајошево време учињени су одлучујући кораци на покрштавању Кумана и протеривани су Јевреји из Угарске. Насилно је покатоличавано становништво окупиране Видинске Бугарске (1365–1369), али и данашњег Баната, уз прогон православних, „словенских или шизматичких“ свештеника (1366). Краљ је у том циљу подстицао делатност фрањеваца и других монашких редова, подижући бројне нове католичке манастире у пограничним подручјима.³⁵ Иако масовно насилно покатоличавање православних Срба, Влаха и Бугара на територијама под угарском влашћу није уродило трајним ефектима, оно указује на верску политику каква је у то време свакако спровођена и у Београду и његовом дистрикту. Кнез Лазар јесте био вазал краља Лајоша Великог и његових наследница од пре 1373. па све до почетка грађанског рата у Угарској 1386. године,³⁶ али је свакако искључено да је на београдском подручју у том раздобљу могао настати нови православни манастир. Чак и ако се нека од три поменуте локације тада налазила под српском влашћу, мало је вероватно да би се уз подршку влашког војводе у непосредној близини границе подизало ново духовно средиште. Додуше, неоспорно је да је кнез Лазар своју главну задужбину Раваницу, као и манастире Тисмену и Водицу у Влашкој, даривао земљишним поседима који су се налазили у блиском суседству угарских тврђава Мачве, Битве и Голупца.³⁷ Ипак, давање манастирима земљопоседа на граници није исто што и подизање нових сакралних грађевина на таквим, потенцијално несигурним и опасним местима.

Коначно, Кашић се међу другим аргументима у прилогу својој тези о Радулу I као ктитору Раковице позивао и на наводни помен манастира као једног од оријентационих пунктова на путу за унутрашњост Србије у Петанчићевом спису из 1502. године. То би, закључује овај аутор, значило да је манастир подигнут раније, пре владавине Радула IV.³⁸ Међутим, као што смо напред показали, тврдња о првом помену манастира Раковице из 1502. године није тачна, па самим тим отпада и оваква аргументација.

С друге стране, за војводу Радула IV Великог са сигурношћу се зна да је подизао, односно обнављао манастире на тлу

³⁶ Михаљчић 1975: 25–26, 194–195, 200, 217; Михаљчић 2001: 73, 109, 119; Ђирковић 1990: 6, 13–17; Ђирковић 1996: 53, 60–62; Стојковски 2014: 226–230.

³⁷ Младеновић 2003: 53–54, 93–94; Веселиновић 2009: 187–188, 191–192, 196; Крстић 2016а: 88–89, где је наведена и ранија литература о овим поседима.

³⁸ Кашић 1970: 18. За критику још неких Кашићевих аргумената уп Недељковић 1985: 158.

³⁹ Turdeanu 1985: 12.

⁴⁰ Манастирска црква је осликана трудом и средствима кнеза Богоја и његове породице 1510. године, в. Кнежевић 1986: 89–90, сл 4. Није познато када је манастир Лапушња основан, али је то свакако било пре средине XV века, будући да га бележе османски пописи Видинског санџака почев од 1455. године. О ктиторици и историји Лапушње, њеној архитектури и фреско-сликарству в. Кнежевић 1971: 35–54; Кнежевић 1986: 83–114.

⁴¹ Попут још неких манастира у области Кључа и Тимочке Крајине, верује се да је Манастирица задужбина Светог Никодима Тисманског, в. Кнежевић 1985: 161–166; и нап. 28 овог рада.

⁴² Недељковић 1985: 159. О манастиру Деалу в. Bălan 1965; Palade 2008.

⁴³ Калић-Мијушковић 1967: 187–268; Ђирковић 1982: 373–389, 431–478; Крстић 2018: 205–206.

⁴⁴ Ово тим више важи за територије са османске стране границе, имајући у виду одредбе шеријатског права које забрањују изградњу нових хришћанских културних грађевина. Дозвољена је само обнова постојећих немуслиманских богомоља, и то под тачно одређеним условима, уп. Зиројевић 1984: 15–33.

⁴⁵ Hurmuzaki 1891: 20–23; Thallóczy 1915: 167–170; Gökbilgin 1958: 369–390; Калић-Мијушковић 1967: 226–228.

⁴⁶ Калић-Мијушковић 1967: 228–234.

⁴⁷ У дефтеру из 1560. године у широј околини Београда пописано је укупно тринаест манастира, док су само три од њих забележена и у ранијим пописима насталим од 1528. до 1536. године – Рајиновац, који је био без монаха (почев од 1528), Павловац (1536) и Кастаљан (1530), в. Шабановић 1964: 97, 142, 337, 371, 436, 466, 482, 544, 545, 553, 557. У недостатку других извора није сасвим јасно да ли то указује на опоравак монашког живота у околини Београда у периоду који се поклапа са обновом Пећке патријаршије (1557), или су можда посредни неки други разлози за одсуство већине манастира из ранијих дефтера Смедеревског санџака насталих после освајања Београда 1521. године.

северне и источне Србије под османском влашћу. Како је приметио Емил Турдеану, он је био први румунски владар који је Словене на Балкану ставио под своју заштиту.³⁹ Као што је напред већ речено, Радул IV је са својим ујаком, великим паркалабом жупаном Гергином, изградио нову цркву манастира Лапушње 1501, о чему сведочи натпис на манастирској цркви настао 1510. године.⁴⁰ Према локалном предању, војвода Радул IV је такође обновио још неке манастире у североисточној Србији, као што је Манастирица код Кладова.⁴¹ По мишљењу Марка Недељковића, храм манастира Раковице је по архитектонским решењима најближи цркви манастира Деалу код Трговишта у Влашкој, подигнутој крајем XV века, у време владе Радула IV Великог. Недељковић је зато сматрао да је данашњи манастир Раковица настао у исто време, те да је војвода Радул из Бранковануове повеље Радул IV.⁴² Из тога би даље следило да манастир није био пресељаван и да је првобитно подигнут на садашњој локацији.

Крајем XV и почетком XVI века услови за развитак православног монашког живота у Београду и његовој околини били су врло неповољни. Од 1427. године град и његово непосредно залеђе нашли су се поново под угарском влашћу, а после пада српске државе 1459. године подручје између османског упришта у Жрнову на Авали и угарског Београда било је поприште практично свакодневних чарки и сукоба.⁴³ Стога је тешко поверовати да је у то време на овим просторима било могуће подизати нови манастир.⁴⁴ Вероватније је да је војвода Радул IV темељно обновио постојећи, по свему судећи разорени манастир код Београда. После угарско-османског рата (1500–1503) потписан је мировни уговор, који је прецизно дефинисао границу између две државе и гарантовао њен слободан прелазак не само за посланике и званичне личности већ и за трговце.⁴⁵ Овај мир се током наредних неколико година углавном поштовао, мада је на граничном подручју код Београда и даље било повремених оружаних инцидената и борби.⁴⁶ Имајући све то у виду, може се претпоставити да је војвода Радул IV започео обнову манастира Раковице после закључења османско-угарског мировног уговора 1503. године, односно две године након што је из основе обновио манастир Лапушњу. Турско освајање Београда 1521. године вероватно је донело разарање и привремену запустелост манастира Раковице, будући да није убележен у дефтерима Смедеревског санџака током наредне две деценије.⁴⁷

С друге стране, иако се Радул IV Велики чини као највероватнији кандидат за (другог) ктитора Раковице, неповољне околности за настанак или обнову сакралног комплекса код Београда у том периоду остављају могућност да се размотре још неки влашки владари с именом Радул. Ако пођемо од тога да се после освајања Београда 1521. ситуација у његовој околини стабилизовала, као и да манастир Раковица постоји 1560. године, у првом реду би требало узети у обзир Радула VI од Афумаца (1521–1529) и Радула VII Пајсија (1535–1545). Њих је, заједно са још неким истоименим влашким војводама, Раду Флора одбацио као могуће ктиторе Раковице због тога што није

⁴⁸ Ако би се будућим истраживањима доказало да је манастир Раковица крајем XVI века или нешто касније заиста био пресељен на садашњу локацију, онда би се круг могућих ктитора морао проширити на још неколико влашких војвода који су у другој половини XVI и током XVII столећа носили име Радул, уп. Флора 1956: 79.

⁴⁹ Војовић 2010: 163–176, 180–185, 194–200, doc. 13–16, 18, 21, 22, као и уводна студија, стр. 46, 64, 66, 76, 81–82, 90–91, 96–100; Фотић 2000: 197–198; уп. Coman 2013: 251–256.

⁵⁰ Cazacu 1995: 187–192; Erich 2014: 361–365; Лазић 2014: 93–113.

⁵¹ Краткотрајне владавине над Београдом краљева Милутина (1316–1319) и Душана (током четврте деценије XIV века), испуњене борбама с Угрима, нису биле повољно време за подизање манастира у околини града, уп. Калић-Мијушковић 1967: 66–76; Ћирковић 1981: 44–45.

⁵² Калић-Мијушковић 1967: 84–101.

⁵³ Рувим 1909: 7–8; Божовић 2010: 3.

⁵⁴ Theiner 1859/I: 366; Калић-Мијушковић 1967: 68, 359, нап. 7; Кашић 1970: 7–8; Калић 1998: 33–34; Коматина 2016: 373–374; Поповић Ми. 2020: 49–50.

⁵⁵ Поповић М. 2017: 39.

познато да су одржавали везе са Србима.⁴⁸ Међутим, њих двојица су, попут својих претходника, били међу ктиторима Хиландара. Војвода Радул VI од Афумаца је 1525. и 1528. године издавао даровнице манастиру, његовом Арбанашком пиргу и карејској келији Света три јерарха, док је војвода Радул Пајсије 1536. године даровао карејску испосницу Светог Саве, а вероватно и Арбанашки пирг.⁴⁹ Осим тога, владавину Радула Пајсија одликовала је значајна ктиторска делатност, као и патронат над српским штампаром Димитријем Љубавићем, који је пред крај Пајсијеве владавине пренео штампарију из Горажда у Влашку. Он је у Трговишту штампао богослужбене књиге на црквенословенском језику (1544–1547). Коначно, треба имати у виду да је у том периоду на столици влашког митрополита седео Ананија, који је био Србин.⁵⁰

Ако је, дакле, манастир Раковица по свему судећи темељно обновљен почетком или током прве половине XVI века од стране једног од влашких владара с именом Радул, поставља се питање када је он могао бити првобитно подигнут? Из свега напред реченог произилази да су повољни услови за оснивање православног манастира у близини Београда постојали у првом реду током краткотрајних периода српске власти над градом – у време краља Стефана Драгутина (1284–1316),⁵¹ односно током владавине деспота Стефана Лазаревића, који је Београд учинио престоницом српске државе (1403/1404–1427).⁵² Попут многих других храмова са територије северне Србије, народно предање манастир Раковицу везује за епоху српских краљева Драгутина и Милутина.⁵³ Да традиција о замашној ктиторској делатности на подручју Драгутинове државе није лишена подлоге у савременим изворима, сведочи и једно писмо папе Николе IV из 1290. године, у коме се каже да „шизматички“, тј. православни епископ у Београду настоји да своју веру прошири и на околне области ван града, подижући нове цркве и доводећи у њих православне свештенике.⁵⁴ С друге стране, неки посредни аргументи иду у прилог претпоставци да је манастир основан почетком XV столећа. Као што је речено, црква манастира Раковице по својим архитектонским карактеристикама припада моравској школи. У том смислу, занимљива је и вредна пажње теза коју је пре неколико година изнео недавно преминули археолог Марко Поповић. Анализирајући податке које о манастирима у околини Београда пружају како писани извори, првенствено дефтери Смедеревског санцака из XVI века, тако и резултати археолошких истраживања, Поповић је закључио да просторни распоред ових манастира није био случајан, већ да су локације за нова духовна средишта у време деспота Стефана биране врло промишљено, с идејом да се створи линија духовне одбране престолног града. Један од манастира у том низу, који се протезао у полукругу од Винче и Рајиновца крај Дунава, преко подножја Авале, до Барича на Сави, на удаљености од око 10 до 20 km од Београда, био би и манастир Раковица.⁵⁵

- Извори:** Веселиновић А. 2009, *Три повеље из XV века за манастире Тисмена и Вођица – дејоџа Стефана из 1406; краља Жигмунда из 1429; Јанка Хуњадија из 1444*, Стари српски архив 8, 183–203.
- Младеновић А. 2003, *Повеље кнеза Лазара: тексти, коментари, снимци*, Београд.
- Синдик Д., Томовић Г. (ур.) 1996, *Писци средњовековног латинског језика*, Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека, Цетиње.
- Стојановић Јб. 1927, *Стиари српски родослови и лејојиси*, Београд – Сремски Карловци.
- Флора Р. 1956, *Повеља Констанијина Брњковецана. Прилог истраживању јосифанка манастира Раковице*, Зборник Матице српске за друштвене науке 15, 69–80.
- Шабановић Х. 1964, *Турски извори за историју Београда I–I, каталогски јосифански Београда и околине 1476–1566*, Београд.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi İstanbul, *Tapu Tahrir Defterleri*, no 517.
- Војовић В. 2010, *Chilandar et les pays roumains (XVe–XVIIe siècle): les actes des princes roumains des archives de Chilandar (Mont-Athos)*, Paris.
- Fejér G. 1834, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/3, Budae.
- Gökbilgin M. T. 1958, *Korvin Mathias (Mátyás)'ın Bayezid II-e Mektupları Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesi'nin Türkçe Metni*, Belleten 22/87, 369–390.
- Hurmuzaki E. 1891, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, II/1 (1451–1575), București.
- Petančić F. 1522, *De itineribus in Turciam libellus Felice Petantio cancellario Segniae autore*, ed. J. Cuspinianus, Viennae.
- Pertusi A. 1981, *Martino Segono di Novo Brdo Vescovo di Dulcigno. Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento, Vita e opere*, Roma.
- Stojanović Lj. 1881, *Nekoliko srpskih ljetopisa*, Starine JAZU XIII, 164–196.
- Thallóczy L. 1915, *Jajca (bánság, vár és város) története: 1450–1527*, Budapest.
- Theiner A. 1859, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Romae (Osnabrück 1968²).
- Thwroc J. 1746, *Chronica Hungarorum, Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I*, ed. J. G. Schwandtner, Vindobonae, 47–366.
- Литература:** Антоновић М. 2006, *Црквене прилике у источној Србији у средњем веку*, Браничевски гласник 3/4, 7–28.
- Барбулеску И. 1908, *Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на истраживање македонских Румуна*, Београд.
- Беловић М. 1999, *Раваница. Историја и сликарство*, Београд.
- Богвић А. 1866, *Опис врачарског среза*, Гласник Српског ученог друштва 19, 85–264.
- Божовић А. 2010, *Манастир Раковица. Rakovica Monastery*, Београд.
- Бошковић Ђ. 1956, *Средњовековне цркве и манастири*, Археолошки споменици и налазишта у Србији II. Централна Србија, Београд, 107–113.
- Вујовић Б. 1973, *Црквени споменици на подручју града Београда, II*, Саопштења XIII.
- Грујић Р. 1939, *Духовни животи*, Војводина I. Од најстаријих времена до Велике сеобе, Нови Сад, 330–414.
- Зиројевић О. 1984, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд.
- Калић-Мијушковић Ј. 1967, *Београд у средњем веку*, Београд.
- Калић Ј. 1998, *Краљ Драгућин између Ђурђевих стијубова, Београда и Ариља*, Рачански зборник 3, 30–36.
- Кашић Д. 1970, *Манастир Раковица*, Београд.
- Кнежевић Б. 1971, *Кистијори Лајушње*, Зборник за ликовне уметности Матице српске VII, 35–54.
- Кнежевић Б. 1985, *Манастир Манастирица – предање и историја*, Саопштења XVII, 161–166.
- Кнежевић Б. 1986, *Манастир Лајушња*, Саопштења XVIII, 83–114.
- Коматина И. 2016, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд.
- Кораћ В. 1956, *Манастир Раковица*, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Београд, 142–144.
- Крстић, А. 2010, *Банат у средњем веку*, Банат кроз векове: слојеви култура Баната, ур. М. Матицки, В. Јовић, Београд, 65–90.

- Крстић А. 2016, *Српски градови и тргови у угарској грађи из времена „Дуге војне“ (1443–1444)*, Историјски часопис LXV, 113–146.
- Крстић А. 2016а, *Улога и место тврђаве Голубац у војноадминистративном систему на јужној граници Угарске током XIV века*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VII, ур. Г. Јовановић, Дани српскога духовног преображења XXIII, Деспотовац, 81–94.
- Крстић, А. 2018, *Околина Београда у позном средњем веку (од почетка XV до првих деценија XVI столећа)*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности IX, ур. Г. Јовановић, Дани српскога духовног преображења XXV, Деспотовац–Београд, 197–222.
- Лазич М. 2014, *Прилог познавању шtamпарства Димитрија Љубавића. Издања Апостола из 1547. године у светлу примерака из Библиотеке манастира Хиландара*, Археографски прилози 36, 93–113.
- Мијатовић Ч. 1896, *Српски одзраци из румунске историје*, Летопис Матице српске 187, 1–36.
- Милићевић М. 1867, *Манастири у Србији*, Гласник Српског ученог друштва XXI, 1–96.
- Миљковић Е., Крстић А. 2007, *Браничево у XV веку. Историјско-географска студија*, Пожаревац.
- Михалчић Р. 1975, *Крај Српског царства*, Београд.
- Михалчић Р. 2001, *Лазар Хребељановић: историја, култи, предање*, Сабрана дела, књ. II, Београд.
- Мишић С., Радичевић Д., Шуица М. (ур.) 2018, *Рудник и Венчац са околином у средњем веку и раној модерни*, Аранђеловац.
- Мрђеновић Д., Палавестра А., Спасић Д. 1991, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд.
- Недељковић М. 1985, *Прилог давању цркве манастира Раковице*, Саопштења XVII, 155–160.
- Николић Р. 1903, *Околина Београда. Антиројгеографска истраживања*, Насеља српских земаља 2, 901–1104.
- Новаковић Р. 1985, *Још о неким изчезлим селима на домаку Београда*, Годишњак града Београда XXXII, 101–124.
- Петровић В. 2018, *Островица, Рудник, Шумадија у XV веку*, колективна монографија, ур. С. Мишић, М. Копривица, Београд, 179–181, 186–191.
- Поповић Марко 2017, *Сакрално окружење Београда у доба десјотина Стефана*, 600 година манастира Павловац, Младеновац, 11–43.
- Поповић Мирослав 2020, *Стефан Драгућин – верска политика и култи. Прилози за биографију*, Лепосавић.
- Поповић Мирјана, Ивановић А. 1997, *Манастир Раковица: стање и проблеми заштите*, Гласник Друштва конзерватора Србије 21, 164–168.
- Пурковић М. 1957, *Кћери кнеза Лазара*, Мелбурн (Београд 1996²).
- Раваница 1981, *Манастир Раваница 1381–1981. Стоменица о шестој стогодишњици*, Београд.
- Ракова С. 2014, *Феликс Пейанчич, Буда и Венеција: интереси към Османска империја в началото на XVI век*, Балканите и светът: *modus concurandi*, ред. Л. Симеонова, *Studia Balcanica* 30, Софија, 241–250.
- Рувим, Арх. 1909, *Манастир Раковица: црква светих арханђела Михаила и Гаврила*, Београд (репринт 2007).
- Симић З., Јанковић М. 2009, *Стиари манастир Раковица*, Саопштења XLI, 319–332.
- Стојковски Б. 2014, *Кнез Лазар и Угарска*, Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године, ур. С. Мишић, Крушевац, 225–244.
- Томин С. 2007, *Владика Максим Бранковић*, Нови Сад.
- Ђирковић С. 1981, *Београд под краљем Душаном?*, Зборник Историјског музеја Србије 17–18, 37–45.
- Ђирковић С. 1982, *Српска властела у борби за обнову Десјотовине; Српски живаљ на новим огњицима; Последњи Бранковићи; Срби у одбрани угарских граница*, Историја српског народа II, ур. Ј. Калић, Београд, 373–389, 431–478.
- Ђирковић С. 1990, *Србија уочи бишке на Косову*, Косовско-метохијски зборник 1, Београд, 3–20.
- Ђирковић С. 1996, *Косовска бишка у међународном контексту*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9, 49–69.

- Фотић А. 2000, *Свети Гора и Хиландар у Османском царству XV–XVII век*, Београд.
- Цветковић Б. 1997, *Герасимов запис и књижевници Каленића*, Саопштења XXIX, 107–123.
- Шкриванић Г. 1974, *Путићи у средњовековној Србији*, Београд.
- Шуица М. 2020, *Милица – кнегиња немирног доба*, Београд.
- Andreescu Ş. 1985, *Alliances dynastiques des princes de Valachie (XIVe–XVIe siècles)*, Revue des Études Sud-Est Européennes XXIII/4, 359–368.
- Bălan C. 1965, *Mănăstirea Dealu*, Bucureşti.
- Bărbulescu I. 1912, *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liaison avec la question Macédo-Roumaine*, Iaşi.
- Cazacu M. 1995, *Dimitrije Ljubavic (c. 1519–1564) et l'imprimerie slave dans l'Europe du Sud-est au XVIe siècle. Nouvelles contributions*, Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol (Iaşi) 32, 187–207.
- Coman M. 2013, *Podunavia și relațiile sârbo-muntene în secolele XIV–XVI*, Istoria. Utopie, amintire și proiect de viitor, ed. O. Cristea, R. Păun, Iaşi, 239–258.
- Diaconescu M. 1998, *The Political Relations between Wallachia and the Hungarian Kingdom during the Reign of the Anjou Kings*, Mediaevalia Transilvanica II/1, 5–42.
- Engel P. 2001, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York.
- Erich A. T. 2014, *Dimitrie Liubavici and the Printing Art of Târgoviște*, Journal of Romanian Literary Studies 5, 361–365.
- Hasan M. F. 2019, *Încă ceva despre Mircea cel Bătrân, înrudirile și rubedeniile sale. Completări genealogice și familiale*, Revista Bistriței XXXIII, 16–60.
- Hasdeu B. P. 1898, *Radu-vodă Negrul*, Etimologicum Magnum Roumanie. Dicționarul limbii istorice a poporului român, IV, Bucureşti.
- Ioniță A., Kelemen B., Simon A. 2017, *Al Wa. Prințul Negru al Vlahiei și vremurile sale*, Cluj-Napoca.
- Iorga N. 1922, *Relations entre Serbs et Roumains*, Bucureşti.
- Kniewald D. 1961, *Feliks Petančić i njegova djela*, Beograd.
- Kogălniceanu C. 1927, *Radu I (1376–1382)*, Arhiva XXXIV/3–4, Iaşi, 87–92.
- Krmpotić B. 1975, *Dubrovčanin Feliks Petančić – kancelar senjski*, Senjski zbornik 6, 297–304.
- Kumorovitz L. B. 1983, *I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi hadjárata (és „török“) háborúja*, Századok 117, 919–982.
- Lăzărescu E. 1965, *Nicodim de le Tismana și rolul său în cultura veche românească I (pîna la 1385)*, Romanoslavica XI, 237–285.
- Matković, P. 1879, *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka*, Rad JAZU XLIX, 103–164.
- Miličić I. 2013, *Književnost ili povijest? Knjižica o opisu putova u Tursku: Feliks Petančić i njegov renesansni bestseler*, Povijesni prilozi 44, 155–168.
- Mircea I. R. 1963, *Relations culturelles roumano-serbes au XVIe siècle*, Revue des études Sud-Est européennes I, 377–419.
- Palade M. 2008, *Biserica Mănăstirii Dealu – istorie în forme și culori*, Bucureşti.
- Pertusi A. 1970, *I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi*, Studi veneziani, 12, 465–552.
- Pray G. 1774, *Dissertationes historico-criticae in annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*, Vindobonae.
- Radojičić Đ. 1956, *Srpsko-rumunski odnosi XIV–XVII veka*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду 1, 13–29.
- Rezachevici C. 1998, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, Bucureşti.
- Rezachevici C. 2001, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324–1881*, I, secolele XIV–XVI, Bucureşti.
- Stojaković A. 1966, *Rakovica*, Enciklopedija likovnih umjetnosti 4, Zagreb, 55.
- Ștefulescu A. 1909, *Mănăstirea Tismana*, Bucureşti.
- Turdeanu E. 1939, *Din vechile schimburi culturale dintre Români și Jugoslavi*, Cercetări literare, III, 141–218.
- Turdeanu É. 1985, *Les Principautés Roumaines et les Slaves du Sud: Rapports littéraires et religieux; Les premiers écrivains religieux en Valachie: l'hégoumène Nicodème de Tismana et le moine Philothée*, Études de littérature roumaine et d'écrits Slaves et Grecs des principautés Roumaines, Leiden, 1–14, 15–49.

The paper shows that the statement shared in numerous professional literature pieces that the oldest mention of Rakovica monastery in Belgrade comes from the travelogue of Felix Petančić written in 1502 and published in 1522 is not true. This claim is based on a wrong assumption of Petar Matković from 1879 that Petančić's *Ravanicense monasterium*, i.e., Ravanica monastery, was wrongly transcribed instead of *Racauicense monasterium*. The paper points out that Felix Petančić actually took over the treatise from the 1480's of the Bishop of Ulcinj, Martin Segon, from Novi Brdo, about the roads that could be used in order to launch an attack on the Ottomans on the Balkan Peninsula. Based on the critical edition of Segon's and Petančić's writings, it is unmistakably clear that there were no errors in the transcription and that the treatise mentions the much better known Monastery of Ravanica and not Rakovica. Therefore, the first reliable mention of Rakovica Monastery remains the Ottoman census of the Sanjak of Smederevo from 1560, when this monastery was inscribed alongside the village of Hrčin in the Nahiye of Avala (nowadays Vrčin southeast of Belgrade). Near the same village and in the same nahiye, the monastery of Rakovica was recorded by the next defter from 1572 as well.

This data is considered in the paper in the light of the tradition about the relocation of Rakovica monastery, but also having in mind the results of extensive archaeological surveying of the site of "Stari manastir Rakovica" [old Rakovica monastery] near the village of Rakovica south of Belgrade, during which no remains of the monastery complex were discovered. A piece of data from the charter of the Wallachian Voivode Constantin Brâncoveanu from 1701 has also been considered. The charter mentions "late Radul the Voivode" as the founder of Rakovica monastery. Based on the analysis of the historical context, that is, of the military and political situation in the Danube region and in the surroundings of Belgrade in the late Middle Ages, there are arguments in support of the thesis that this was most likely the Wallachian Voivode Radu IV (1496–1508) and not Radu I (c. 1374/77 – c. 1383), as is generally purported in the earlier literature. Most likely, after 1503, he restored a deserted monastery that was located on the very border between Hungarian Belgrade and the Ottoman territory. Finally, having in mind the historical context, it is concluded that favourable conditions for the founding of an Orthodox monastery in such a place existed only during the Serbian rule in Belgrade, during the reign of King Stefan Dragutin (1284–1316) or, more probably, during the reign of Despot Stefan Lazarević between 1404 and in 1427.